

de bronnen van peper

drs. Kl. Laansma

In een recent interview¹⁾ heb ik gesteld: "In het boek van Peper ben ik zo'n vijftig onjuistheden tegengekomen. Dat is één keer per tien pagina's. Dat duidt erop, dat hij zich de zaak toch onvoldoende heeft weten eigen te maken".

Voor deze stellingname is hieronder materiaal bijeen gebracht. De nummering volgt alleen de aangeduide onderwerpen.

1. het ambtelijk apparaat

Peper veronderstelt "dat het ambtelijk apparaat op zelfstandige wijze richting kan geven aan het beleid; dat is met zijn bestaan als het ware gegeven" (22) en spreekt van "de autonome ontwikkeling van het ambtelijk apparaat" (23). Bewijsvoering en feitelijke gegevens voor deze stelling ontbreken. De reële invloed van de politieke leiding op het beleid en op de ambtelijke kop en de manier waarop het ambtelijk apparaat zich ontwikkelt op grond van beslissingen van de departementsleiding zijn door P. kennelijk niet bestudeerd. De mogelijkheid om zoals P. stelt "met de botte bijl in de begroting te hakken" is geen indicatie voor de geringe greep van politieke beleidsvoerders op de autonome ontwikkeling van het ambtelijk apparaat (23) maar juist een indicatie voor het tegendeel.

2. normatieve kaders

P. merkt op "dat van boven af aangeboden normatieve kaders zich moeilijk laten verenigen met een ideologie als van het opbouwwerk, die het initiatief aan de basis (grassroots) situeert" (26).

Er zijn geen normatieve kaders van bovenaf aangeboden. De groei van de niet op verzuiling berustende samenlevingsopbouw is in Nederland aanvankelijk eerder belemmerd door het traditioneel bestaande zuilensysteem in de particuliere welzijnssector. Wel zijn van het begin af ook in het grondvlak levensbeschouwelijke kaders aangesproken op hun medeverantwoordelijkheid voor de alge-

Speciaal voor de fijnproevers onder haar lezers heeft de redactie van het Nimo-bulletin hierbij in speciale uitgave een reeks van aanmerkingen opgenomen die door drs. Kl. Laansma, CRM-direkteur voor de samenlevingsopbouw, worden ingebracht tegen Pepers proefschrift "Vorming van welzijnsbeleid, evolutie en evaluatie van het opbouwwerk".

Als noodzakelijke gebruiksaanwijzing bij het lezen van deze bijdrage moet de redactie meegeven: neem éérst Pepers boek ter hand, lees het met dezelfde inzet waarmee dat bij CRM is gebeurd en vergeet daarbij ook de kleine letters niet.

mene en territoriaal gerichte functie samenlevingsopbouw.

3. provinciale opbouworganen

P. veronderstelt dat de provinciale opbouworganen waren bedoeld als instellingen ten gunste van het maatschappelijk werk (68). Uit de ontstaansgeschiedenis en het werk blijkt een bredere benadering waarin ook sociaal-culturele en sociaal-economische aspecten waren opgenomen; al is dit er niet altijd helemaal uitgekomen. Men zie b.v. de historie in Drenthe, Zeeland, Noord-Holland.

De intenties en de naam van de toenmalige afdeling sociale bijstand en maatschappelijk opbouwwerk op Sociale Zaken waren juist op een bredere opzet dan van maatschappelijk werk gericht.

4. initiatieven van bovenaf

De door hem aangehaalde vroege aanzetten tot (het latere) opbouwwerk stemmen volgens P. in één opzicht overeen nl. dat zij "alle in hoofdzaak initiatieven van bovenaf vertegenwoordigen" (69).

Dit gaat voorbij aan het feit dat b.v. de organisatie van "Volksherstel" berust-

¹⁾ Zie hiervoor „Jeugdwerk Nu" 1972-14.

te op plaatselijke en regionale (districts) afdelingen; de hele opzet — van veel vroegere datum — in Drenthe berustte wel terdege op een aanpak van onderaf. Dit geldt ook voor werk van oude datum elders b.v. in Jubbega-Schurega in Friesland. De suggestie die P. hier al kwijt wil dat alles „van bovenaf” is gekomen klopt niet en berust niet op feiten.

5. taken van samenlevingsopbouw

Na een zeer korte beschouwing van de periode 1953-1958 meent P. dat als algemene conclusie kan gelden „dat het opbouwwerk zich voornamelijk richt op het bevorderen van een goede samenwerking tussen de bevolkingsgroepen, nader gespecificeerd in de bevordering van de coördinatie tussen de verschillende organisaties van die bevolkingsgroepen op het terrein van het maatschappelijk werk (particulier initiatief), met bijzondere aandacht voor de ontwikkelingsgebieden” (72).

Deze passage bevat of berust op enkele onjuistheden.

- a. de provinciale opbouworganen — die P. als uitgangspunt neemt — hadden geen bijzondere opdracht t.a.v. de toenmalige ontwikkelingsgebieden. Integendeel een wens van het toenmalige ministerie van maatschappelijk werk in die richting stuitte af op bezwaren van andere departementen. Ontwikkelingsgebieden kwamen weliswaar in zeven van de elf provincies voor maar een algemene „opdracht” was dus niet te geven; bovendien zou dit bestuurlijk niet mogelijk zijn;
- b. het particulier initiatief wordt ten onrechte vereenzelvigd met „maatschappelijk werk”. Uit de tekst van de toenmalige subsidieregeling en uit de toelichting daarop is het tegendeel af te leiden;
- c. het verband tussen particuliere activiteiten en het optreden van de (hier: lokale en regionale) overheid, vanouds een essentieel element in de doelstellingen van de provinciale opbouworganen, wordt gebagatelliseerd. Dit geldt eveneens t.a.v. taken als onderzoek en advisering op een vanouds vrij brééd terrein;
- d. er wordt volledig voorbij gegaan aan andere zaken dan die van de provinciale opbouworganen, met name b.v. aan het buurtwerk.

6. doelstellingen samenlevingsopbouw

Omtrent een algemene karakteristiek voor de periode 1965-1972 valt volgens P. op te merken, „dat de doelstellingen van het opbouwwerk — kort aan te geven met: coördinatie van activiteiten, bevorderen van zelfwerkzaamheid en participatie — de kern gaan vormen van het beleid van het gehele ministerie” (77). De doelstellingen zijn hier door P. onjuist aangegeven; hij had dit zelf al kunnen afleiden o.a. uit hetgeen hij op p. 80 en 81 zegt over vormen en „specialisaties” en op b.v. p. 89 over „functies” op het terrein van de samenlevingsopbouw. Maar ook uit de officiële begrotingsstukken — die P. alle raadpleegde — en uit de Rijkssubsidieregeling Samenlevingsopbouw van 1971, om de vakliteratuur dan nog maar buiten beschouwing te laten.

7. opbouwwerk of samenlevingsopbouw

P. vermeldt op een gegeven moment: „het opbouwwerk krijgt meer de status van een techniek van samenlevingsopbouw. Wij handhaven de term opbouwwerk zowel ter aanduiding van datgene wat bekend staat onder deze naam, als voor die activiteiten die nu samenlevingsopbouw worden genoemd” (79). P. zal in de eerste plaats hebben bedoeld te zeggen, dat in vakkringen steeds meer het begrip „opbouwwerk” gebruikt gaat worden als een methodisch begrip; daarover bestaat nu wel communis opinio. Verder is P. gewoon eigenwijs wanneer hij als buitenstaander meent zich niets te hoeven aantrekken van meningsvorming in vakkringen, zonder daar goede argumenten voor aan te dragen. Hij scheidt daarmee bovendien verwarring tegenover anderen. En tenslotte gaat hij (ook op p. 82) eraan voorbij dat met samenlevingsopbouw als een functie inderdaad niet hetzelfde wordt bedoeld als vroeger met de aanduiding „opbouwwerk”.

8. voor of door

De omschrijving van samenlevingsopbouw uit de subsidieregeling van CRM van 1971 lijkt wonderwel te passen in P's betoog: „het met en *voor* (curs. L.) de bevolking bevorderen van het op maatschappelijk en cultureel welzijn gerichte functioneren van de samenleving als zodanig . . . enz.” (82). In de regeling staat echter „het met en *door* . . . enz.”, het-

geen nu juist essentieel verschillend is. Dit moet haast een drukfout zijn.

9. een koersverandering

P. constateert in 1966 "een duidelijke koersverandering in het denken over het opbouwwerk. Het opbouwwerk krijgt steeds meer de specifieke taak de bevolking — via m.n. sociale voorlichting als één van de vormen van opbouwwerk — ontvankelijk te maken voor de aanwezigte of gewenste welzijnsvoorzieningen" (79). Er is hier slechts sprake van een nadere toelichting t.a.v. een bepaald aspect van de samenlevingsopbouw, waaraan op dat moment blijkbaar van departementswege tegenover de kamer behoefte werd gevoeld. De voorlichting is vanouds een essentieel onderdeel van SO hetgeen gezien het karakter daarvan ook voor de hand ligt.

10. invloed "community organization"

P. vermeldt terecht dat de Amerikaanse CO grote invloed heeft gehad op de ontwikkeling van de samenlevingsopbouw in ons land (83).

Onjuist is echter, dat de CO als derde methode van het maatschappelijk werk werd binnengehaald o.a. ten behoeve van de ontwikkelingsgebieden. Het beleid terzake, met name t.a.v. de ontwikkelingsgebieden destijds is vooral beïnvloed door ideeën en praktijken van de "sociale planning" in de V.S. waarbij vooral de toepassing daarvan bij het T.V.A. (Tennessee Valley Authority)-project sterk in de aandacht stond. In dat verband is ook de methodiek van CO naar voren gekomen als onderdeel van een proces van sociale planning. Wat vooral de aandacht trok van de rapporteur Hendriks tijdens een studiereis in de V.S., was de poging tot een geïntegreerde regionale aanpak met inbegrip van een voor Nederland toen nog onbekende positie en vorm van "sociale planning". Dit was nu juist van grote betekenis voor het opzetten van een „sociaal beleid" in de ontwikkelingsgebieden waarmee in 1954/1955 in ons land nog nauwelijks ervaring bestond.

11. niet meer dan aanpassingsbeleid

Na te hebben gesteld, dat (via de provinciale opbouworganen) het opbouwwerk er voor moest zorgen, "dat er duidelijker aanbod kwam van maatschappelijk werk" (zie ook onder 5) betoogt

P.: "Het sociale aanpassingsbeleid in de ontwikkelingsgebieden was dan ook niet veel meer (voorzover men dat opbouwwerk noemde) dan een gericht aanbod (voorzieningen) vanuit de bestaande verzuilde maatschappelijk werk-organisaties" (96).

Het volgende moet bij deze passage worden rechtgezet.

- a. men kan het beleid ontwikkelingsgebieden niet af doen met "sociaal aanpassingsbeleid", daarvoor droeg het tezeer duidelijk eigen doeleinden en middelen;
- b. organisatorisch werd de kern van dit beleid gevormd door de provinciale plancommissies, die adviesorgaan voor het provinciaal bestuur waren, een brede samenstelling hadden, een eigen full-time secretaris met o.a. taken betreffende planning en "community-organization";
- c. het "aanbod" van voorzieningen betrof vanaf het begin een aantal uiteenlopende mogelijkheden op sociaal-cultureel en sociaal-medisch terrein in de investerings- en de exploitatiesfeer, op het terrein van een aantal departementen;
- d. enig verband met maatschappelijk werk-organisaties kwam er pas later, toen op praktische gronden een aantal z.g. "gecommitteerden" voor de ontwikkelingsgebieden organisatorisch tijdelijk werden aangehaakt bij landelijke "samenwerkingsorganen voor maatschappelijk werk" en gedetacheerd in de betreffende gebieden; dit gebeurde om de vrij passieve bevolking te activeren, de genoemde functionarissen kregen daarbij a.h.w. een vertrouwd adres mee; hun opdracht was niet "maatschappelijk werk aan te bieden" of van de grond te brengen; het was evenmin "een niet te vermijden concessie aan de verzuilde organisaties" (127); in een latere fase van ontwikkeling kon de functie weer vervallen.

Van een invoeging van het opbouwwerk in het maatschappelijk werk, zoals P. stelt, was geen sprake.

12. overneming doelstellingen

P. betoogt dat de verzelfstandiging van het opbouwwerk niet goed van de grond komt omdat de doelstellingen van het opbouwwerk in belangrijke mate die van het gehele welzijnsbeleid worden.

"Door deze 'doeloverneming' wordt het opbouwwerk onderdeel van het welzijnsbeleid". De doelstellingen van het opbouwwerk zijn kennelijk zo ruim dat zij zich goed lenen om als kernstuk op te treden voor een beleid dat veel meer activiteiten omvat dan het opbouwwerk. In overeenstemming met deze ontwikkeling is het feit dat het opbouwwerk steeds meer wordt aangeduid als methode dan als doelstelling" (97).

Hierin schuilen een paar misvattingen:

- a. de samenlevingsopbouw is gewoon altijd onderdeel van het door CRM gevoerd welzijnsbeleid geweest, dit staat los van een eventuele "doeloverneming";
- b. het belang van enige met name door de samenlevingsopbouw altijd al voorgestane doeleinden, met name decentralisatie en participatie, wordt voor bredere sectoren van het CRM-terrein erkend; dit heeft een stimulerende werking gehad voor de samenlevingsopbouw en het eigen karakter ervan versterkt;
- c. de functie samenlevingsopbouw en de eronder ressorterende werkzaamheden en voorzieningen kan men niet afdoen met de woorden "decentralisatie" en "participatie"; zie met name de betreffende regeling;
- d. het is onjuist dat de samenlevingsopbouw steeds meer wordt aangeduid als methode dan als doelstelling; de werkelijkheid is dat SO steeds meer wordt aangeduid als functie met een scala van eigen concrete toepassingsmogelijkheden, zie o.a. de regeling.

13. wijzigende terminologie

P. beschouwt de wijzigingen in terminologie als een indicatie voor verwarring (98).

De afgelopen jaren is juist een verheldering in de terminologie tot stand gekomen en is o.a. door een werkgroep een begrippenlijst opgesteld om eenheid in referentie te bevorderen. De in de loop der jaren optredende wijziging in begripsgebruik geeft duidelijk een ontwikkeling weer die de lezer gemakkelijk kan achterhalen.

Het aanhalen van een uitspraak uit 1967 over het maatschappelijk opbouwwerk als "dweilwoord" doet het wel aardig maar schiet te kort als objectieve en recente weergave van de situatie.

14. bepaling van behoefte

Initiatieven tot maatschappelijke actie, zegt P., worden in belangrijke mate geboren in de overheidsbureaucratie. Hij trekt een parallel met grote ondernemingen "die de bepaling van behoefte aan en aard van de consumptiegoederen grotendeels uit de beïnvloedingssfeer van de consument hebben gehaald. Een soortgelijke situatie doet zich voor in de verhouding tussen overheid en burgers" (100).

In relatie tot de samenlevingsopbouw, die hier object van aandacht is, heeft P. ten onrechte niet vermeld dat vanoudsher nu juist de SO er in essentie op is gericht om met en door de burgers behoeften en leemten op te sporen en te omlijnen, en hen invloed te geven bij het afwegen van keuzen (prioriteiten).

15. dankbetuigingen

Sprekend over de beginjaren van het vroegere ministerie van maatschappelijk werk vermoedt P. een grote mate van onzekerheid. "Indicatief voor de spanningen waaronder de ambtenaren in die jaren moesten werken, zijn de wel zeer nadrukkelijke dankbetuigingen van de minister aan hun adres" (102, 103). De beginjaren van Maatschappelijk Werk werden eerder gekenmerkt door te grote zelfverzekerdheid die bij anderen wel eens irritatie wekte. De voortvarendheid hangt eerder samen met onervaren overmoed dan met onzekerheid. De dankbetuigingen van de bewindslieden pasten in het teamwerk van een betrekkelijk kleine groep; ook nu is het betuigen van dank in het parlement niet ongebruikelijk.

16. een centralistisch karakter

"In het algemeen draagt — mede door de eenzijdige door het ministerie vastgestelde subsidieregelingen — het beleid van het ministerie een centralistisch karakter".

P. vermeldt dit als kenmerk voor de (tweede helft) vijftiger jaren (109).

Deze constatering is onjuist. Er is met het particulier initiatief altijd overleg gevoerd over nieuwe of gewijzigde regelingen; ook met de gemeenten. In b.v. het kader van de nationale raad voor maatschappelijk welzijn functioneerde al vroeg een aparte subsidieadviescommissie. Afgezien daarvan kan P. het beeld complementeren met het feit, dat met

name in de zestiger jaren het overleg rondom subsidie-regelingen steeds intensiever wordt. Aan b.v. de nieuwe regeling samenlevingsopbouw is ruim twee jaar van overleg binnen en met particuliere organisaties en hun aangeslotenen vooraf gegaan. Het bonte patroon van instellingen in grote verscheidenheid wijst evenmin op een centralistisch beleid.

17. benjamin en scepsis

"Het gezag van de wetenschap was wel zo groot" — aldus P. — al was dat maar van "de benjamin onder de sociale wetenschappen" (d.i. de sociologie L.), dat het gebruik ervan kan dienen om iets van de scepsis t.a.v. de handel en wandel van het ministerie (van maatschappelijk werk L.) weg te nemen" (110). Wat het beleid betreft wordt hier een zeer onjuiste opmerking gemaakt maar niet wáár gemaakt (zie ook onder 18). Het ministerie van maatschappelijk werk heeft terecht geprobeerd bij haar beleid zoveel mogelijk gebruik te maken van toen geldende of bekende sociaal wetenschappelijke inzichten. Dit was een moderne benadering die bij de (rijks)overheid toen nog zeer weinig bekend was. De intentie was beslist géén verkoop, maar juist funderen en richten van beleid.

18. onderzoek ontwikkelingsgebieden

Dit onderzoek wordt door P. aangehaald om zijn stelling hiervoor (onder 17) te ondersteunen. Hij merkt dan o.a. op: "Elk levensbeschouwelijk instituut dienen de zijn eigen achterban te onderzoeken" (110).

Dit is niet juist, de opdracht tot onderzoek werd gegeven aan een zestal toen bestaande onderzoek-instituten, nl. vier op levensbeschouwelijke basis, één neutraal en één op regionaal-agrarisch onderzoek gespecialiseerd instituut. Het onderzoek werd uitgevoerd door een team van meestal vier onderzoekers, met medewerking van de provinciale opbouworganen en andere regionaal beschikbare assistentie. De verantwoordelijkheid voor de eindredactie van de uitgebrachte rapporten berustte bij een landelijke commissie samengesteld uit de directeurs van de betrokken onderzoeksinstituten.

19. de sociale raadsman

In de periode 1965-1970 komt "het in-

stituut van de sociale raadsman van de grond, met financiële steun van het ministerie" (114). Dit gebeurde pas later. De functie van raadsman bestond in de grote steden al jaren voordat CRM hieraan subsidie ging verlenen.

20. stedelijke opbouworganen

"De noodzaak deze stedelijke opbouworganen op te zetten was overigens niet zo evident, omdat in overeenstemming met de decentralisatiegedachte de uitvoering van de ABW — in handen van de gemeentelijke overheid werd gelegd" (114).

Hier wordt een tegenstelling gesuggereerd die er niet is. De ABW blijft niet achter vanwege de decentralisatie maar wordt een instrument van rijksbeleid gehanteerd door de gemeenten. De stedelijke opbouworganen worden een instrument van pláatselijke beleidsvoorbereiding, waartoe het initiatief plaatselijk (door de gemeente) wordt genomen en waaraan het rijk dan financiële steun verleent.

De betreffende rijksbijdrageregeling is dan ook in overleg met de VNG tot stand gekomen.

21. ministeriële bemoeizucht

De aanvankelijke terughoudendheid bij de gemeenten t.o.v. het departementale beleid kan niet zoals P. doet, alleen verklaard worden uit ministeriële bemoeizucht die nu juist hier specifiek zou zijn (118).

In de eerste plaats heeft lang een rol gespeeld onbekendheid en ongeïnteresseerdheid bij de lagere overheden. Dit is overigens een bekend verschijnsel bij nieuw beleid en nieuwe beleidsontwikkelingen.

In de tweede plaats loopt hier als het ware dwars door heen de vanouds bestaande bestuurlijke spanning vooral tussen rijks- en plaatselijk niveau die zich op vrijwel ieder terrein en voor elke sector afspeelt. De roep om centralisatie of juist decentralisatie vanuit het plaatselijk vlak wil daarbij nogal eens wisselen naar onderwerp en omstandigheden.

22. functionele organisatie

Het is niet juist te vermelden (120), dat functionele raden "de" bouwstenen vormen voor de organen voor overleg en advies hoe belangrijk hun gewicht ook is. Niet alleen het memorandum maar ook

de ontwerpen voor nieuwe regelingen met name die voor de plaatselijke organen laten een ruimere opzet zien.

23. gul met subsidies

De gulheid waarmee het departement subsidies geeft zou blijken "uit het feit dat in vele gevallen de ramingen voor de begroting aanmerkelijk hoger blijken te liggen dan de feitelijke uitgaven" (121).

Deze vermelding vergt de volgende rechtzetting. Het is een bekend verschijnsel dat de ramingen voor nieuwe activiteiten aanvankelijk te optimistisch zijn. Wellicht zou zich dit op een nieuw departement relatief vaker kunnen voordoen. Een vergelijkende analyse tussen diverse departementen zou pas het feitelijke materiaal leveren om tot gefundeerde uitspraken te kunnen komen. Daartoe heeft P. niets bijgedragen.

24. partijen en verzuiling

Na een aantal opmerkingen over het verzuilde maatschappelijke werk merkt P. op dat alleen van socialistische zijde enige kritiek komt dat het ministerie de verzuiling bevordert.

"Het opbouwwerk werd immers groten-deels binnen de zuilen bedreven" (121, 122).

Juist de laatste opmerking wordt niet gestaafd, en is ook onjuist. De samenlevingsopbouw is aanvankelijk eerder in z'n ontwikkeling beperkt omdat men in Nederland in het algemeen aan een dergelijke onverzuilde, territoriaal gerichte activiteit nog niet toe was.

25. samenlevingsopbouw en bevolking

Een aantal opmerkingen over het uitblijven van wetgeving en over bezwaren van subsidie-regelingen wordt als volgt afgesloten: "onduidelijkheid blijft er bestaan over de functie van het opbouwwerk, ook al omdat de bevolking er veelal niet aan te pas komt" (123, 124). De stelling in het laatste zinsdeel wordt op geen feiten gebaseerd. Het is ook een onjuiste opmerking, gezien de aard en inhoud van dit werk. Juist P. die praktisch volledig voorbij is gegaan aan wat er werkelijk op het terrein van de samenlevingsopbouw gebeurt heeft hier geen grond onder de voeten. In een apart paragraafje van nauwelijks twee

pagina's komt P. nog even afzonderlijk terug op het bevorderen van de participatie van de bevolking (128-130). Zijn "bewijsmateriaal" voor het in zijn ogen mislukken hiervan blijkt te bestaan uit een oppervlakkige verwijzing naar het allereerste beleid in de ontwikkelingsgebieden in de vijftiger jaren en de onbekendheid met de term: "opbouwwerk" blijkens een onderzoek in de eerste helft zestiger jaren. Aan een grondige kennis van Nederlandse en vergelijkbare buitenlandse literatuur en ervaringen is P. nooit toegekomen, ook hier is zijn stellingnemen onwetenschappelijk en onjuist.

26. institutionalisering

P. legt verband tussen de door hem veronderstelde maar niet waar gemaakte "geringe belangstelling en steun voor het werk vanuit de bevolking (132) en de institutionalisering volgens zijn opvatting (52): daardoor is "natuurlijk de toeneming van de institutionalisering... belemmerd".

En even verder: "het feit dat het opbouwwerk voor de bevolking een weinig herkenbare activiteit is, betekent potentieel een voortdurende bedreiging van de tot nu toe bereikte institutionaliseringsgraad" (132). Aangezien P. het eerste niet waar maakt — gemakshalve laat hij buurt- en clubhuuswerk (132) maar buiten beschouwing — hangt het tweede in de lucht.

27. subsidieregelingen

Met een aantal opmerkingen over subsidieregelingen i.p.v. wetgeving suggereert P. tezeer dat de minister geen verantwoording schuldig is aan het parlement (137). Dit geldt echter uitsluitend voorzover de regelingen als ministeriële beschikking tot stand komen, echter helemaal niet voorzover het betreft het concrete beleid en de daarvoor geraamde dan wel uitgegeven financiële middelen.

De controle daarop, de goed- of afkeuring daarover is zonder meer een zaak van het parlement (zie b.v. de stroom van schriftelijke Kamervragen). De juridische status wordt hier ten onrechte zo eenzijdig benadrukt.

Het is eveneens onjuist dat subsidies, gesteld tegenover wettelijk verankerde bijdragen, sterk conserverend zouden zijn

(138, 139). Juist wetten hebben een conserverende werking in het beleid, al behoeft men daarom nog niet tegen wetgeving te zijn (P. is terecht ook vóór wetgeving).

28. samenwerkingsorganen

P. stelt ten onrechte (140) dat de samenwerkingsorganen, "onder één van de subsidie-regelingen opbouwwerk vallen". Dit is opvallend omdat hij (145) zelf de officiële naam suggereert aan te halen: "Wat betreft de samenwerkingsorganen (officieel: organen van samenwerking en overleg op levensbeschouwelijke en algemene grondslag) die dus geacht werden opbouwwerk te bedrijven binnen de eigen zuil...".

Officieel heten de betreffende organen: "organen van samenwerking voor het maatschappelijk werk (curs. L.) op levensbeschouwelijke of algemene grondslag". P. laat derhalve een essentieel onderdeel "voor het maatschappelijk werk" weg.

Deze organen worden ook niet geacht "opbouwwerk te bedrijven binnen de eigen zuil": het "dus" van P. is niet op z'n plaats, wel suggestief in zijn betoog. Evenmin is juist (146) dat dit werk het belangrijkste was. Zijn tabellen en cijfers (139, 140, 146, 147) hebben geen waarde als hij hiermee de groei van verzuild opbouwwerk aan wil tonen. Ten aanzien van één van de tabellen (147) ontleend aan een nota van het departement moet worden gesteld dat in die nota op p. 16 ten onrechte onder "territoriale opbouw" zonder meer ook de samenwerkingsorganen zijn opgenomen.

29. uitgaven voor samenlevingsopbouw

P. geeft een overzicht van uitgaven van de centrale overheid en wijst dan op sprongen die daarin met name na 1961 optreden (142). Een nadere analyse is nodig voor een grondig commentaar. In elk geval ontbreken in de eerste periode de uitgaven voor het toen geheten "maatschappelijk werk voor probleemgezinnen" en voor de toenmalige "gezins-oorden", die in elk geval na 1967 vergeleken moeten worden met de uitgaven voor opbouwwerk in bijzondere situaties. Diverse verhogingen na 1967 zijn het gevolg van het overnemen van uitgaven van de gemeenten door het rijk wat aanzienlijke gevolgen heeft voor de cijferreeks. Dergelijke gegevens ontbreken bij P. volledig.

30. groei directie samenlevingsopbouw
P. wil de betekenis van de samenlevingsopbouw o.a. afleiden uit de gestegen personeelsbezetting van de directie samenlevingsopbouw, van 87 in 1969 tot 125 in 1970 (p. 148).

Door een reorganisatie op het departement werd in 1970 het Commissariaat voor Ambonezenzorg opgeheven. Aan de directie samenlevingsopbouw werd een aantal taken, deels van tijdelijke aard, opgedragen waarmee in totaal 34 personeelsleden overkwamen van genoemd onderdeel. Het is onjuist de personeelscijfers van de directie samenlevingsopbouw ongeclausureerd te gebruiken als indicatie voor "groei".

31. Specifieke beroepsopleiding

"Wanneer de samenleving bereid is een specifieke beroepsopleiding voor een bepaald veld in te richten, dan wordt daarmee aangegeven dat het veld in kwestie de moeite van een permanente en speciale aandacht waard is. Er bestaat derhalve een positieve relatie tussen de *duur* (curs. L.) van de opleiding en de mate van institutionalisering" (149).

De opleiding voor het terrein van de samenlevingsopbouw is nog volop in ontwikkeling, zoals ook blijkt uit gegevens die P. zelf daarvoor aandraagt. De bestaande kader- en oriënteringscursussen zijn hulpmiddelen in een overgangperiode. Aan enkele sociale academies is een specialisatie opbouwwerk, aan enige universiteiten wordt hieraan eveneens aandacht besteed. Een inspectorale werkgroep van O. en W. brengt binnenkort rapport uit over verder te ontwikkelen initiatieven. Blijkbaar bestaat de bereidheid om tot een specifieke beroepsopleiding te komen, maar wordt minder dan vroeger teruggesproken op de traditionele aanpak. Over de factor *duur* van de opleiding valt geen conclusie te trekken. Het is achterhaald te menen dat lang studeren een goede opleiding garandeert. Men kan niet beweren dat aan de opleiding voor opbouwwerk weinig aandacht is besteed (156).

32. ontdekking van buurtwerk

He aanbod van middelen zou volgens P. zijn toegenomen "omdat het ministerie recentelijk het buurtwerk als opbouw-

werk heeft 'ontdekt' en derhalve aan het arsenaal van middelen heeft toegevoegd" (150). Het buurtwerk is bij de oprichting in 1952 van het vroegere ministerie van maatschappelijk werk mee overgekomen van het ministerie van sociale zaken. Het behoort tot de oudste gesubsidieerde activiteiten op het terrein van de samenlevingsopbouw en neemt in het beleid van het departement sinds lang de positie in van een kernvoorziening. De "ontdekking" zal P. slaan die het buurtwerk niet of nauwelijks in zijn analyse heeft betrokken.

33. over ideologieën

P. stelt dat het opbouwwerk wordt gerechtvaardigd door doctrines; hij bedoelt blijkbaar ideologieën (154). Op pag. 194 gebruikt hij het betere begrip beleidstheorie. Als voorbeelden noemt hij "het leerstuk van de aanpassing" en "het leerstuk van de participatie", zonder toelichting overigens. Dit is geen juiste karakterisering van de samenlevingsopbouw als beleidsconcept, zie ook onder 6. De karakterisering: "Er wordt in de verbale sfeer gerefereerd aan algemene idealen van een democratische samenlevingsvorm, die iedereen, zeker wanneer het tot weinig verplicht, graag bereid is te onderschrijven" (155), geeft niet de beleidstheorie en niet de praktijk weer.

34. over onderzoek

Het beleid heeft, zegt P. "confrontatie met het feitelijke werkterrein vermeden, gegeven de omstandigheid dat het onderzoek op dit terrein nauwelijks van de grond is gekomen" (156).

Dit klopt niet met de feiten, zie ook interview in JN 1972 - 14, p. 23. De stafafdeling onderzoek en planning kan P. volledig informeren.

35. structurering en besturing

P. suggereert dat gesubsidieerde instellingen hun instrumentele karakter voor het beleid verliezen omdat zij eigen doelstellingen (kunnen) inbrengen en daarmee dan "lastig" worden voor het beleid (157, 158). Daarmee wordt "de besturing van dit apparaat ingeperkt" (159). Dit is een verkeerde voorstelling van zaken. Het beleid heeft algemene doelstellingen waaraan b.v. bij subsidiëring wordt gerefereerd. Het is juist de bedoe-

ling dat men ter plaatse de algemene doelstellingen nader invult, afgestemd op de behoefte daar. Er is geen sprake van "besturing" van de gesubsidieerde instellingen alsof zij tezamen een verlengstuk van het ambtelijke apparaat zouden vormen. Hier ligt geen "bron van onzekerheid" (159) maar een gelukkige marge voor plaatselijke en regionale aanpak.

36. speelruimte aan de top

De ambtelijke top van het departement van CRM werkt volgens P. in een politiek onzekere en vage situatie, de top kan daardoor doordouwen (159). Deze stellingname klopt niet en wordt ook niet waargemaakt, niet in het algemeen en niet speciaal voor CRM, zie ook 1.

37. geen wettelijke regelingen

P. suggereert dat het departement geen wetgeving wilde om niet gebonden te zijn aan inperking en controle door het departement (161). Serieuze bestudering van dit onderwerp had P. o.a. kunnen leren dat wijzigingen in opvattingen omtrent aard en inhoud van de wetgeving, het complexe karakter ervan, het ontstaan van een nieuw departement in 1965, even zovele oorzaken van vertraging zijn. Diverse wetten op bepaalde terreinen zijn wel tot stand gekomen, ontworpen, of gewijzigd.

Dat "in het bijzonder de met veel discretie toegeruste ambtelijke top" niet aan wetgeving wilde omdat deze "aan de expansie van het beleidsterrein prioriteit heeft gegeven" is niet waar; van een bijzondere discretie is bovendien geen sprake.

38. babylonische spraakverwarring

Gemeten aan de doelstellingen is er weinig voortgang gemaakt zegt P. (163). Even eerder heeft hij gesproken van doelstellingen met een ingebouwde onmeetbaarheid (155). Dit lijkt niet te kloppen. Er heerst een vrijwel babylonische spraakverwarring, dit blijkt ook uit wijzigingen in de terminologie in de loop van de tijd (163). P. is hier dus niet uitgekomen, maar wat hij hier vermeldt is onjuist; zie ook 13.

Bij de bevolking is voor de samenlevingsopbouw een wel heel magere voedingsbodem te constateren, zegt P. (163). Hij heeft daar geen onderzoek naar gedaan en kan dit dus niet constateren.

39. theorie van opbouwwerk

Na enige railerende volzinnen stelt P. in een korte inleiding: "Ik heb er geen behoefte aan de zoveelste onderscheiding of pseudo-theorie te introduceren" (174). Daarmee distantieert hij zich ten onrechte van de bestaande vakliteratuur op het terrein van de samenlevingsopbouw waarover hij wel (ongefundeerde) oordelen durft uitspreken.

Nadere bestudering b.v. van het T.V.A.-project in de V.S. (175) had hem iets kunnen leren over de achtergronden van het sociale beleid in de ontwikkelingsgebieden; zie ook 9.

De ene alinea over "community development" (176) is volslagen onvoldoende ter aanduiding van het onderwerp of van de betekenis ervan. Het is onjuist hier alleen aan landelijke gebieden in ontwikkelingslanden te denken. De literatuur van de laatste jaren en publicaties van o.m. de Ecosoc en de Raad van Europa terzake zijn P. onbekend.

40. versterking van de democratie

Recente literatuur en activiteiten overzende, komen de doelstellingen van samenlevingsopbouw volgens P. neer op een streven naar versterking van de democratie. "Al zegt dat niet zoveel, meer is er niet over te zeggen" (180).

P. kent de recente literatuur en de activiteiten niet of onvoldoende, daarom kan hij er misschien niet meer over zeggen. Men kan niet hiermee de SO af doen. P. komt niet verder dan: "opbouwwerk is *derhalve* (curs. L.) gericht op integratie" (180).

Met name wat hij daarna zegt over de door hem zo genoemde variant "aanpassing" (181) die vooral op achtergebleven situaties is gericht, klopt niet met de werkelijkheid. De beleidsconceptie en de beleidsvoering t.a.v. onder andere oude woonwijken en bepaalde minderheden waarop P. doelt, komen niet met zijn benadering overeen. Wat hij daarna zegt over de andere variant i.c. de door hem zo genoemde "mobilisatie-functie" (181-182) is eveneens een onjuiste weergave van de werkelijkheid. Het mobiliseren van bevolking, hulpbronnen enz. is maar een deel van de functie en dit gaat al verder dan P. weergeeft.

41. soorten opbouwwerk

P. stelt opnieuw — herhaling werkt suggestief — dat de doelstellingen van de

samenlevingsopbouw zo algemeen zijn, samenvallen met die van de hele samenleving, e.d. Omdat doeleinden en middelen zo algemeen zijn "zijn er evenveel soorten opbouwwerk als er maatschappelijke problemen zijn" (187).

P. bedoelt dit als een negatieve kwalificatie. Uitgaande van de normale situatie: een samenhang tussen object en mede daardoor bepaalde nadere doeleinden en gekozen middelen, is het ontstaan van een zekere specialisatie geen negatieve maar een positieve ontwikkeling die in allerlei sectoren a.h.w. vanzelf optreedt.

Overigens is de ridiculiserend bedoelde opsomming van P. (187) niet representatief.

42. methoden en technieken

Wat P. (187-188) vermeldt over de fictie van de non-directieve methode geldt voor bepaalde auteurs; men mag hiermee de functie samenlevingsopbouw als zodanig niet typeren.

De ontkenning (189) van enig specifiek in de methode(n) doet geen recht aan de (noodzakelijke) samenhang tussen object, doeleinden en middelen. Methoden en technieken zijn specifieke middelen in een bepaald kader, zij kunnen niet alleen maar op zichzelf worden beoordeeld. Het gebruik maken van vaktechnische inzichten van b.v. agogie en andragogie mag niet worden uitgelegd als "structureel gebrek aan identiteit" (189).

43. aanpassings-beleid

Wat P. te berde brengt over de beleids-theorie van de aanpassing (194-201) is zeker niet meer representatief voor het huidige beleid en geeft een onjuiste voorstelling van zaken. Hij doet de zaak geen recht met terug te grijpen op beleidsstukken uit 1953 en discussies van tien jaar geleden. Dat het beleid niet zou uitkomen "boven het niveau van een negatieve waardering van een defensieve reactie op door industrialisatie en modernisering geïntroduceerde maatschappelijke veranderingen" (196) is pertinent niet juist. De verklaringen omtrent de positie van het categoriale beleid, het regionale beleid en het beleid voor oude stadswijken (199-200) kloppen niet en zijn denigrerend voor de betrokkenen.

Dat de door P. vermelde theorie (het

leerstuk van de aanpassing) "tot op de dag van vandaag in zeer simpele vorm in beleidsstukken is terug te vinden" (201) is in elk geval wat de officiële stukken van het departement van de laatste jaren betreft, ronduit een sprookje maar wel een kwaadaardig sprookje. Dit laatste blijkt duidelijk uit onwaarheden op p. 230 waar in dit verband sprake is van situaties en categorieën die "abnormaal" zijn en die het beleid dan met maatschappelijk werk tot een minimale aanpassing wil brengen.

44. oude woonwijken

Het op de oude woonwijken gerichte beleid wordt door P. onjuist gekarakteriseerd als geïnspireerd door de gedachte aan begeleiding van sanering (203). Evenmin klopt de karakterisering dat het zou gaan om "de opdracht - de bevolking te doen inzien waarom de plannen nodig zijn".

Dat "doorslaggevende factoren als woningtoestanden, onderwijs, recreatie, inkomen, e.d. geheel buiten de invloedssfeer van het opbouwwerk vallen" is geen voldoende weergave van hetgeen er gaande is. Evenmin geldt het opbouwwerk dat door de politieke organen in het leven is geroepen (204).

Het is niet waar, dat "het officiële aanbod" hier alleen zou bestaan uit groenvoorzieningen en speelplaatsen, al valt moeilijk te begrijpen wat daar op tegen is. Er is eveneens een aanbod van o.m. onderzoek, deskundigheid, voorlichting, actie-mogelijkheden, die niet los kunnen worden gezien van het vraagstuk van de oude woonwijken als geheel. Het is overigens in deze vorm een jonge activiteit, wij staan pas aan het begin. Het is nog te vroeg om te beweren "het opbouwwerk is er niet in geslaagd als agens van sociale verandering te fungeren" (204). De situatie in een aantal steden laat zien dat dit werk voor de autoriteiten als minder "gevaarloos" wordt ervaren dan P. stelt.

45. categoriaal opbouwwerk

Ook hier (207-211) een verhaal als het vorige. Het meest bont maakt P. het met enkele opmerkingen over het woonwagengebeid (210). P. vermeldt i.v.m. de invloed van de woonwagenebwoners een essentieel element niet n.l. hun recente streven naar (meer) eigen organisaties. Hij quoteert onjuist en bedenkelijk een

uitspraak van een beleidsfunctionaris (zie interview elders). Hij beweert zonder enige motivering of bronvermelding dat het onderwijs voor deze bevolking op een laag peil staat. Hij vermeldt Mazirel als een "kenner van het woonwagengebeid" op grond van een krantenknipsel.

46. functioneel opbouwwerk

Onder dit hoofd behandelt P. (211-220) de samenwerkingsorganen voor het maatschappelijk werk ten onrechte als "het belangrijkste voorbeeld van functioneel opbouwwerk" (211). Zijn verhandeling gaat in feite over verzuiling in het maatschappelijk werk en niet over „institutionalisering van het opbouwwerk" (213). De z.g. Nota inzake de samenwerkingsorganen haalt hij in dit verband onjuist aan. Er is geen nieuwe taakstelling voor de samenwerkingsorganen bedacht die hun voortbestaan "weer enige tijd garandeert" (215). Slechts wordt op grond van praktijkervaring geconstateerd, dat in een aantal gevallen "een bijdrage aan de samenlevingsopbouw" valt te leveren. P. is er naast dat hier functies zouden worden opgelegd (216). Het gaat immers om een functie(uit)zuivering. Een mogelijke bijdrage aan de samenlevingsopbouw wordt in de Nota niet aan de samenwerkingsorganen gebonden, ook niet alleen aan levensbeschouwelijke actie-kaders, maar heeft een bredere strekking. Wat P. over de nota zegt geldt hemzelf: Als er sprake is van een verkeerde perceptie van de situatie is het hier wel (218). Zijn stelling dat de Nota de verzuiling wil stimuleren is onjuist (218). Eveneens dat hier "het opbouwwerk zijn doelstellingen heeft moeten verloochenen", enz. (220). P. vermeldt niet dat de plaatselijke en regionale samenwerkingsorganen in 1970 zijn ondergebracht bij de sector maatschappelijke dienstverlening en voor de overige sindsdien een soortgelijke boedelscheiding aan de gang is.

47. regionaal welzijnsbeleid

De financiering van het regionale welzijnsbeleid wordt niet voor een groot deel verzorgd door de vele andere ministeries die bij dit beleid betrokken zijn (220) maar via eigen artikelen op de begroting van CRM als coördinerend departement; dit is het geval sinds de vijftiger jaren. In de ontwikkelingsgebie-

den zijn de nodige pogingen ondernomen om gestalte te geven aan de betrokkenheid van de bevolking vermeldt P. "Voor het grootste gedeelte bestonden zij uit de eis dat de bevolking voor de stichting van een dorpshuis, naast een ruime subsidie, zelf een deel van de kosten voor haar rekening moest nemen" (221). Dit is een onwelwillende onjuistheid. In het kader van het regionaal beleid hebben zaken als sociale planning en samenlevingsopbouw steeds meer een eigen accent gekregen. Voor een groot aantal activiteiten en voorzieningen zijn extra of aparte subsidies mogelijk op grond van lokaal en regionaal opgestelde plannen.

Het gestelde over de "gecommitteerden" (zie ook 11) klopt niet, het suggereert ten onrechte in termen als beheersing en verzuiling. Eveneens onjuist is het gestelde over het onderzoek (222).

Het regionale welzijnsbeleid kan niet worden afgedaan als aanpassingsbeleid, het loopt niet "tot op de dag van vandaag" alleen in het voetspoor van economisch en ruimtelijk beleid met het opbouwwerk voor de verkoop (223). Met name het beleid in de stedelijke gebieden laat een andere benadering en aanpak zien. Het is niet waarachtig te beweren dat het allemaal maar van buiten komt en elders wordt bepaald en de betrokken bevolking er nauwelijks aan te pas komt (224).

48. Kritiek en evaluatie

Ruim twintig pagina's breekt P. zijn staf over het gevoerde beleid, hij baseert zich ook nu niet op aan onderzoek of werkelijke evaluatie ontleende feiten (243-265). Een paar elementen.

Het is onjuist dat het denken en handelen in de samenlevingsopbouw vooral georiënteerd is op de sociologie van kleine groepen en psychiatrische opvattingen (246). Indien al meer dan voorheen nadruk is gelegd op sociaal-agogische methoden en op het buurtniveau dan is daarmee het beleid niet gekwalificeerd. P. maakt zijn bewering niet waar, dat professioneel werken als toepassing van theorieën nauwelijks plaatsvindt. Het is eveneens onjuist dat ongedifferentieerd alleen "de bevolking" wordt gezien en het beleid niet zou weten van niveaus, groepen, verbanden enz. (247, 248). Evenmin wordt gemikt op de wijk als

één gemeenschappelijk kader en op "de totale bevolking". P. draaft door zonder feiten. Hij verwijt de samenlevingsopbouw een systematische onderschatting van het vermogen van een plaatselijke bevolking om zelf vorm te geven aan haar eigen opvattingen/wensen/behoefte (254). Het is jammer dat P. ook hier de feiten en de ervaringen uit het praktische werk niet kent. Hij weet daarvoor b.v. niet dat er bij de plaatselijke (buurt, wijk)bevolking juist grote behoefte is aan systematische voorlichting en informatie, training in optreden en organiseren, assistentie bij het constateren en formuleren van behoeften, enz. enz. Men moet juist, in het heden en zeker op korte termijn, de mogelijkheden in deze niet overschatten. Daarmee doet men niemand te kort, het is er in hoge mate allemaal nog niet. Dat bewijst ook de ervaring met allerlei actiegroepen, comités e.d.

49. samenlevingsopbouw en overheid

De bewering van P. dat het aanbod van samenlevingsopbouw wordt gedaan in de vorm van beheersbare organisaties (267) passend in een actieve beheersingspolitiek van de centrale overheid (273), waardoor opbouworganen vooral in de buurt en wijk, "frontline organizations" zijn in het beheersingssysteem van het overheidsapparaat (274), berust niet op de feiten en is jagen op schimmen. Een dergelijk beeld werpt een onjuist licht op de samenlevingsopbouw en op het bestuurlijk systeem. Het is onjuist te beweren — ook al kan het moeilijk anders volgens P. — dat het opbouwwerk wordt gezien als een overheidsactiviteit omdat het "een afgeleide functie is van het totale regeringsbeleid en derhalve door de overheid gefinancierd" (269). Dit wordt door P. ook niet met feiten aangebond.

Niemand verlangt van belangenorganisaties, pressiegroepen, politieke partijen en openbaar bestuur dat zij hun taken zullen overdragen aan de samenlevingsopbouw (269). Dat de relevantie van de SO voor deze instellingen minimaal tot nihil is steunt niet op de feiten; P. maakt deze bewering niet waar. De samenlevingsopbouw past juist niet in een door P. gesuggereerd pakket van maatregelen tot actieve beheersing van de omgeving (272). Hij is te gebiologeerd door zijn

eigen ideeën waardoor welzijnsorganen alleen nog maar "arms of bureaucracy" kunnen zijn (281).

50. bestuurlijke reorganisatie

P. veronderstelt dat er "tot op de dag van vandaag nauwelijks een vleugje contact is tussen de ministeries van Binnenlandse Zaken en CRM" (285).

Er zijn al geruime tijd contacten met name i.v.m. de gewestvorming. Over de nieuwe (ontwerp-) subsidieregelingen op het terrein van de samenlevingsopbouw is o.m. ook advies uitgebracht door de Raad voor de Territoriale Decentralisatie, een belangrijk advieslichaam van het ministerie van Binnenlandse Zaken.

51. stedelijke organen

De idee om het territoriaal opbouwwerk ook op stedelijk niveau te brengen is niet op centraal niveau bedacht zoals P. stelt (293), daarover is literatuur enz. te raadplegen. Er bestond een vrij logische aansluiting met elementen van de Sociale Raad maar dan op een breder terrein. Een subsidieregeling is niet "vaster" dan een bijdragereregeling, vanuit de gemeente gezien geldt eerder het tegendeel. P. stelt dat van een werkelijk gesprek met de gemeenten geen sprake is geweest, zonder feiten te vermelden. De betreffende rijksbijdragereregeling is wel in overleg met de gemeenten (VNG) tot stand gekomen.

Het is onjuist dat in dit verband de decentralisatiegedachte slechts de functie heeft gehad een in wezen centralistisch beleid doorgevoerd te krijgen (294). Deze opmerking van P. (onder de gordel) wordt niet gestaafd met feiten, ook niet zijn verdere opmerkingen over de stedelijke welzijnsraden. Het is niet juist dat Amsterdam en Rotterdam het opbouwwerk in het eigen apparaat hebben ingebouwd; voor Den Haag is dit alleen tijdelijk (296). Deze hele paragraaf staat vol beweringen die niet worden gestaafd c.q. waar gemaakt. P. spreekt wel over art. 61 van de gemeentewet i.v.m. organen en raden, waardoor burgers, "minder vrijblijvend" zelfs, bij het beleid kunnen worden betrokken (301), maar vermeldt weer geen feiten. Deze zouden n.l. uitwijzen dat de gemeenten zeer weinig van deze mogelijkheid gebruik hebben gemaakt. Dit punt is wel terdege onder ogen gezien, al denkt P. van niet.

52. het wijkniveau

Het is onjuist — en zelfs onzin — om te stellen dat wijkopbouworganen door het centrale beleid zijn neergeplant (302). Dit is bestuurlijk, administratief en financieel niet eens mogelijk. Rotterdam gaat inderdaad over tot instelling van gekozen wijkraden (304), echter nauw gekoppeld aan wijkopbouworganen, per ressort van de wijkraad een aantal. Rotterdam ziet derhalve de wijkraden niet als een vervanging van wijkopbouworganen, maar beide als complementair.

53. particulier initiatief

Particulier initiatief en bevolking worden niet aan elkaar gelijk gesteld (311). Juist omdat dit niet zonder meer het geval was en is, heeft het departement steeds grote belangstelling gehad voor de ontwikkelingen op het terrein van de samenlevingsopbouw. Het is onjuist dat P. in dit verband slechts op oude en soms negentiende eeuwse opvattingen wijst.

54. overheidsfinanciering

Er bestaat volgens P. bij overheidsfinanciering "slechts een zwakke relatie tussen de hoeveelheid aangewende middelen en de verkregen resultaten" (329). P. vermeldt geen feiten en maakt deze uitspraak niet waar. Dit is wel een van de meest kenmerkende eigenschappen van zijn dissertatie.

TENSLOTTE

Het geheel overziende meen ik te mogen zeggen, dat Peper blijk geeft van onvoldoende historische kennis over zijn onderwerp, onvoldoende kennis van de praktijk heeft, onvoldoende kennis van de vakliteratuur en ook onvoldoende kennis van het ambtelijk en parlementair functioneren van de overheid. Zijn interpretaties geven duidelijk blijk van bevooroordeeldheid, veel van zijn beweringen zijn ongefundeerd. Bij verschillen in interpretatie tussen Peper en mij zou in een aantal gevallen de positie van de "outsider" en van de "insider" mede een rol kunnen spelen. Toch lijkt het mij duidelijk dat Peper slordig en voor een deel zelfs onwetenschappelijk met zijn materiaal is omgesprongen. De dissertatie van Peper is een gemiste kans tot gefundeerde en geloofwaardige kritiek op de Samenlevingsopbouw.